

Відділ освіти виконавчого комітету Бібрської міської ради
Бібрський ОЗЗСО І–ІІІ ст. ім. Уляни Кравченко

ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ НУШ

2021 р.

Баб'як І.М. Використання нестандартних технологій на уроках у початковій школі. - Бібрський ОЗЗСО І – ІІІ ст. ім. Уляни Кравченко
2021. - с.57

Посібник містить модернізовані форми і методи навчання, що допоможуть зробити освітній процес цікавим, різноманітним, ефективним. Пропонуються інтегровані форми уроків до кожного класу з урахуванням компетентнісного підходу до навчання.

Посібник буде цікавий всім тим, хто на практиці впроваджує ідеї нестандартного навчання.

Рецензенти:

Гавінська Г.М. – директор Бібрського ОЗЗСО І-ІІІ ст. ім. Уляни Кравченко;
Мельник М.Д. – відповідальна за методичний супровід «початкової освіти та ГПД»;

Стасюк О.М. – голова методичного об'єднання учителів початкових класів Бібрського ОЗЗСО І-ІІІ ст. ім. Уляни Кравченко.

Схвалено та затверджено на засіданні методичної ради відділу освіти виконавчого комітету Бібрського міської ради
Протокол № від 24.11.2021р.

Комп'ютерна верстка: Баб'як І.М.

Зміст

Передмова	4
Розділ 1. Нетрадиційні форми навчання на уроках у сучасній початковій школі ...	5
1.1 Нестандартні уроки – як засіб підвищення пізнавального інтересу	5
1.2 Важливість проведення нестандартних уроків в педагогічній практиці	6
Розділ 2. Види нетрадиційних форм навчання на уроках	8
2.1. Бінарні уроки	9
2.2. Віршовані (римовані) уроки	9
2.3. Інтегровані уроки	10
2.4. Уроки – дискусії	10
2.5. Уроки – дослідження	11
2.6. Уроки звіти	12
2.7. Уроки – змагання	12
2.8. Уроки – мандрівки	13
2.9. Уроки – сюжетні замальовки	13
2.10. Онлайн – уроки	14
2.11. Навчальні екскурсії	15
Розділ 3. Розробки нестандартних уроків	17
3.1. Урок-казка. Українська мова. Буквар. «У лісовій школі» (1 клас)	17
3.2. Інтегрований урок з математики, курсу «Я досліджую світ» і «Технології дизайну» (2 клас)	27
3.4. Урок-онлайн. Мистецтво «Віртуальна подорож» (3 клас)	34
3.4. Бінарний урок-подорож з української мови та курсу «Я досліджую світ» (4 клас)	45
Висновки	55
Список використаних джерел	57

Передмова

*Сучасний урок - це твір мистецтва,
де педагог уміло використовує всі можливості
для розвитку особистості здобувача освіти.*

Сучасна освітня ситуація характеризується становленням гуманістичної парадигми, яка має інші, відмінні від традиційних, підходи до організації освітнього процесу, засновані на концепції особистісно-орієнтованого навчання. Її основною метою є забезпечення розвитку та саморозвитку особистості на основі виявлення її індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання та результатів її предметної діяльності.

Сухомлинський писав, що саме від педагога залежить, чим саме стане серце дитини - «ніжною квіткою чи засушеною корою». Він наголошував, що робота вчителя – це творчість, а не буденне заштовхування знань у дітей. Творчій співпраці вчителя і здобувача освіти сприяють нетрадиційні форми і методи навчання, які захоплюють дітей, пробуджують у них інтерес, навчають самостійної думки.

Для кожного вчителя дуже важливо, що у центрі освітнього процесу стоїть особистість – конкретний здобувач освіти. Від його творчої активності на уроці і вміння доказово міркувати, обґрунтовувати свої думки, вміння спілкуватися з учителем, дітьми класу залежить успіх у свідомому опануванні навчальним матеріалом.

Учитель освітнього закладу нового типу не просто навчає чи виховує, він формує світосприйняття й світорозуміння, світогляд і волю, ідеали, поняття моральності та краси, формує духовно-інтелектуальну творчу особистість, адаптовану до нових умов, різнобічно розвинену, соціально зрілу, яка успішно засвоює ціннісно-нормативний досвід попередніх поколінь, виробляючи свій власний досвід діяльності, творчості, спілкування.

Розділ 1. Нетрадиційні форми навчання на уроках у сучасній початковій школі

1.1. Нестандартні уроки – як засіб підвищення пізнавального інтересу

Відомо, що будь-який урок — це складне педагогічне явище, витвір вчителя, на якому здобувачі освіти демонструють свої знання, уміння та навички.

Основне завдання уроку - виховання творчої особистості. Педагогічною ідеєю є система створення полегшення засвоєння матеріалу. Для цього використовують різні методи та прийоми, які розвивають індивідуальні здібності, ерудицію й уяву, сприяють співпраці та діалогу між вчителем та здобувачем освіти.

Чи цікаво дітям на уроці? Чи люблять вони вчитися?

На ці питання не можна відповісти напевне. Іноді діти ідуть на урок із задоволенням, іноді без нього. Як зацікавити дітей? Звичайно, за допомогою того, що їм буде слухати найцікавіше, того, що вони будуть робити із задоволенням.

Цікавими для теорії та практики є власне нетрадиційні форми навчання, для яких характерні такі нестандартні уроки, які викликають передусім інтерес в школярів і сприяє їх оптимальному розвитку і вихованню.

Існує кілька поглядів на сутність нестандартних уроків. Так, Н. Мойсеюк визначає «Нестандартний урок – це імпровізоване навчальне заняття, що має нестандартну структуру. Він цінний своєю оригінальністю і розвиваючим та виховним ефектами». Е. Печерська бачить головну особливість нестандартного уроку у викладанні певного матеріалу у формі, пов'язаній з численними асоціаціями, різними емоціями, що допомагає створити позитивну мотивацію навчальної діяльності. Українські науковці О. Митник і В. Шпак наголошують, що нестандартний урок народжується завдяки нестандартній педагогічній теорії, вдумливому самоаналізу діяльності вчителя, передбаченню перебігу тих процесів, які відбуваються на уроці.

Нестандартні форми навчання якоюсь мірою стимулюють творчість вчителя, заохочують до подальших пошуків, роздумів, сприяють рівнятися на методичні орієнтири більш високої проби. У методичній роботі дуже важливим є відхід від

шаблону, підтримка ініціативи педагога, створення умов для невимушеного обміну ідеями, досвідом, думками.

Нестандартні уроки більше подобаються здобувачам освіти, ніж буденні навчальні заняття. У них незвичайний задум, організація, методика проведення. Тому багато педагогів бачать у них прогрес педагогічної думки, правильний крок у напрямку демократизації школи.

1.2. Важливість проведення нестандартних уроків в педагогічній практиці

Завдання сучасної дидактики – створення відповідного навчального середовища, здатного забезпечити умови здобуття освіти, надання можливості кожній особистості реалізувати свої нахили, потреби та здібності; формування творчої, освіченої, всебічно розвиненої особистості, конкурентноспроможної в нових економічних умовах. Творчі педагоги постійно вдосконалюють методику проведення класичного уроку, в результаті чого в навчальний процес впроваджуються нестандартні уроки.

Для нестандартних уроків характерною є інформаційно-пізнавальна система навчання – оволодіння готовими знаннями, пошук нових даних, розкриття внутрішньої сутності явищ через диспут, змагання. На цьому уроці вчитель може організувати діяльність класу так, щоб учні в міру можливості працювали самостійно, а він керував цією діяльністю, забезпечуючи її необхідними дидактичними матеріалами. Порівняно із звичайним, нормативним заняттям нестандартний урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів. Навчання на ньому спрямоване на підвищення їхніх знань, формування працьовитості, потрібних у житті навичок і вмінь.

Крім того, ці уроки більше подобаються здобувачам освіти, ніж буденні навчальні заняття. Насамперед тому, що навчальний процес тут має багато спільного з ігровою діяльністю дітей. Майже всі прийоми, особи, дії нестандартних уроків відзначаються ігровим стимулюванням. Найвищої майстерності в проведенні такого уроку досягає той учитель, який дозволяє своєму класові вільно

почуватися й переживати, але утримує його в тих рамках, які потрібні для успіху в навчанні.

Нестандартні уроки позитивно впливають на навчально-виховний процес у сучасній школі. Головна заслуга уроків з нетрадиційною структурою - дуже потужна активність здобувачів освіти на уроці, але потрібно мати на увазі, якщо нестандартні уроки проводити повсякденно, то цікавість до навчання у дітей пропадає. Тому при використанні нестандартних уроків потрібно бути дуже обережним, для того щоб дітей не перевантажити незвичайністю. Вчителям головне потрібно навчитись правильно підбирати форму роботи і якісно проводити урок. Якщо ці умови виконуються, то можна кожний урок зробити нестандартним.

Метою нетрадиційних методів навчання є:

- формувати розвинуте критичне мислення, здатність мати власну точку зору;
- виробляти навички ефективного спілкування;
- навчати творчо працювати;
- формувати бачення самого себе, вміння критично, але адекватно оцінювати себе та інших

Таким чином, впровадження нестандартних уроків

- сприяє раціональному використанню навчального часу;
- підвищує продуктивність роботи здобувачів освіти на уроці;
- розширює функції вчителя;
- урізноманітнює форми роботи з дітьми;
- сприяє вихованню творчої особистості школярів;
- дозволяє повніше враховувати особливості навчального матеріалу;
- вимагає розробки технології застосування нових освітніх форм.

Отже, нестандартні уроки дозволяють урізноманітнювати форми й методи роботи, позбавлятися шаблонів, створюють умови для виховання творчих здібностей школярів, розширюють функції вчителя. Ефективність освітнього процесу залежить від уміння вчителя правильно організувати урок. Нетрадиційні методи проведення уроків дають можливість не тільки підняти інтерес здобувачів

освіти до предмету, але й розвивати їх творчу самостійність, навчати роботі з різними джерелами знань.

Розділ 2. Види нетрадиційних форм навчання на уроках

Можна нарахувати біля 50 нестандартних форм проведення уроків, які використовують вчителі у своїй роботі. Класифікація нестандартних уроків ще не склалася, але добірка їх уже досить різноманітна. Форми уроків, які застосовуються в сучасній школі, можна згрупувати так:

- бінарні уроки;
- віршовані (римовані) уроки;
- інтегровані уроки;
- уроки – дискусії (урок – діалог, урок диспут, урок – засідання, урок – круглий стіл, урок – прес-конференція, урок – семінар);
- уроки – дослідження (урок – знайомство, урок – панорама ідей, урок «Що? Де? Коли?»);
- уроки звіти (урок – аукціон, урок – захист, урок – композиція, урок – концерт, урок-презентація, урок – ярмарок, урок – екзамен);
- уроки – змагання (урок – конкурс, урок – турнір, урок – мозкова атака);
- уроки – мандрівки (урок – екскурсія, урок – марафон, урок – подорож);
- уроки – сюжетні замальовки (урок – віночок, урок – казка, урок – гра, урок – картинна галерея, урок – фестиваль, урок – ранок);
- онлайн – уроки;
- навчальні екскурсії.

У запропонованій класифікації бінарні, віршовані та інтегровані уроки виділені окремо. Інші види зібрані за групами, що відрізняються характером реалізації творчого потенціалу вчителя й здобувачів освіти.

Використання цих форм уроків має певні переваги, оскільки вони дозволяють урізноманітнювати освітній процес, відійти від чітких рамок стандартного уроку з його незмінною структурою: опитування, пояснення, закріплення, домашнє завдання; сприяють підвищенню активності дітей, а отже – і ефективності уроку.

Розглянемо детальніше специфічні можливості кожного типу нестандартних уроків в реалізації цілей навчання та деякі методичні аспекти їх проведення.

Бінарні уроки

Бінарні уроки - одна з форм реалізації міжпредметних зв'язків і інтеграції знань з кількох предметів. Це нетрадиційний вид уроку. Бінарний урок по своїй природі є однією з форм проекту, а саме, звичайно це міжпредметний, внутрішній короткостроковий чи середньої тривалості проект. Бінарні уроки дозволяють інтегрувати знання з різних областей для рішення однієї проблеми, дають можливість застосувати отримані знання на практиці.

Бінарні уроки:

- служать засобом підвищення мотивації навчання, тому що створюють умови для практичного застосування знань;
- розвивають навички самоосвіти, тому що велику частину підготовки до уроку здобувачі освіти здійснюють самостійно і в позаурочний час;
- розвивають аналітичні здібності і винахідливість;
- володіють величезним виховним потенціалом;
- на бінарних уроках відбувається перенос умінь в нові області, що не вивчалися раніше, що допомагає дітям приймати рішення творчих виробничих ситуацій.

Завдання бінарних уроків

1. Застосування сучасних педагогічних технологій як форми організації навчання.

2. Поєднання теорії і практики або двох предметів, як вид навчального заняття.

Проведенню таких занять передують наступні етапи підготовки:

- знаходження суміжних тем у програмах з різних предметів;
- складання структури майбутнього уроку;
- написання плану – конспекту.

Віршовані (римовані) уроки

Віршовані уроки - це такі нестандартні уроки, що проводяться у віршованій формі. Всі етапи такого уроку, всі завдання, задачі, пояснення – римовані тексти.

Як правило, ці уроки підсумовують вивчені теми, тобто є узагальнюючими (систематизуючими), їх структура подібна до структури уроків узагальнення знань.

Важливо зазначити, що римовані уроки максимально зосереджують, увагу школярів, бо матеріал подається стисло – віршами, і не можна пропустити основне, треба зуміти його чітко виділити й зробити певні висновки. Такі нестандартні уроки стають справжнім святом для здобувачів освіти і вчителя.

Пропонується використовувати римовані заняття раз на місяць. Спостереження показали, що після таких нестандартних уроків діти «грають у рими», а деякі, за свідченням батьків, пробують самі «складати» вірші. Ось скільки цінного у проведенні віршованих уроків і для учнів, і для вчителя.

Інтегровані уроки

Метод інтегрованого навчання – це коли увесь освітній процес у класі запланований довкола однієї теми. Інтегровані уроки ставлять за мету спресувати споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми. Діти розглядають якесь явище, поняття з різних боків.

Підготовка до інтегрованих уроків передбачає:

- аналіз річного календарного планування;
- зіставлення матеріалу різних предметів для виділення тем, близьких за змістом або метою використання;
- визначення завдань уроку;
- «конструювання» уроку.

Найбільш відповідальним етапом підготовки інтегрованого заняття, на мою думку, є визначення завдань уроку. З огляду на це, справедливим буде виділення навчальної, розвивальної та виховної мети окремо для кожного з предметів, що інтегруються.

Уроки-дискусії

Уроки-дискусії проводяться після вивчення певної теми, розділу програми. Мета таких уроків - поглиблення й систематизація знань школярів з предмета.

Такі нестандартні форми організації уроків обов'язково мають містити підготовчий етап. Учням повідомляють тему диспуту, засідання, конференції. Класовод ознайомлює їх з правилами культури спілкування.

Уроки-дискусії дають прекрасну нагоду виявити різні позиції з певної проблеми або зі складного питання та залучити дітей до активної роботи, сприяють розвитку пізнавальних інтересів школярів, збагаченню лексичного запасу, необхідного для висловлення своїх думок як усно, так і письмово. Уроки-дискусії розширюють, також, досвід спілкування, бо особлива увага під час їх проведення приділяється саме формуванню вмінь запитувати й відповідати.

Уроки-дискусії, а саме урок-діалог, урок-диспут, урок-засідання, урок-круглий стіл, урок-пресконференція, урок-семінар проводяться, як правило, з школярами 4 класу двічі-тричі на семестр після вивчення певної теми, розділу навчальної програми.

Дослідницькі уроки

До цієї групи відносимо уроки-дослідження, метою яких є отримання навчальної інформації з першоджерел, розвиток спеціальних умінь і навичок.

Завдання дослідницького уроку: опис археологічних знахідок, предметних малюнків, фоторепродукцій, муляжів тощо; складання характеристик історичних та політичних діячів; проблемне вивчення певної події, позиції дослідників щодо неї; заняття з аналізу писемних джерел, документальних матеріалів, мемуарної літератури; опрацювання статистичних даних, складання графіків, таблиць тощо.

Основні принципи організації дослідницького уроку:

- За два тижні до уроку вчитель оголошує тему уроку і дає кільком здобувачам освіти опрацювати різні за точками зору публікації, що розкривають по-різному одну й ту саму тему.

- Кожний з цих учнів виступає в класі перед своїми товаришами, називаючи джерело та час виходу його у світ.

- Решту дітей поділено на дві групи, кожна з яких має власне завдання.

- Другу частину уроку проводимо у формі «Письмових дебатів», що вимагає від здобувачів освіти дослідницьких навичок, адже тему для «дебатів» також

необхідно дослідити, використовуючи різні підходи, що існують в історичній науковій літературі.

Під час проведення такого уроку необхідно виробити його регламент, що полегшить роботу вчителя і дітей.

Така форма уроку дозволяє всім здобувачам класу ознайомитись із різними поглядами на проблему набагато ефективніше, ніж це можна зробити під час звичайного уроку.

Уроки-звіти

Уроки-звіти (урок-аукціон, урок-композиція, урок-концерт, урок-презентація) проводяться наприкінці семестру з метою перевірки знань, умінь і навичок здобувачів освіти з однієї або кількох тем.

Уроку-звіт планується завчасно вчителем. Значення уроку-звіту позитивне: повторення вивченого матеріалу сприяє розвитку пам'яті, мислення, вміння виступати перед аудиторією; вдосконалювати вміння та навички аналізу та синтезу. У дітей продовжується формуватися світогляд. Також урок-звіт сприяє розвитку артистизму, мовлення, уміння спілкуватися, виховують культуру поведінки. Не слід забувати і про психологічні особливості молодшого школяра: кожній дитині треба дати можливість самоствердитися.

Уроки-змагання

Уроки-змагання, а саме урок-конкурс, урок-турнір, урок-вікторина, урок-КВК, урок-мозкова атака, доцільно проводити з учнями три-чотири рази на семестр. Такі уроки передбачають поділ здобувачів освіти на групи, які змагаються між собою, створення експертної групи, проведення різноманітних конкурсів, оцінювання їх результатів, нарахування певної кількості балів за правильність і повноту відповідей.

Готуючись до уроку – змагання, педагог проводить таку роботу :

- спостереження за здобувачами освіти;
- проведення різноманітних тестувань, індивідуальних бесід з метою виявлення лідерів групи;

- підготовка кількох дітей для роботи в ролі консультантів команд і асистентів педагога для записування отриманих балів на дошці;
- опрацювання на звичайних уроках окремих ігрових ситуацій;
- роз'яснення критеріїв оцінювання журі;
- визначення кількості балів, одержаних за правильну відповідь чи обґрунтоване доповнення;
- виготовлення наочності, дидактичного матеріалу, добір ТЗН та музичних творів;
- розподіл здобувачів освіти в групи, на команди.

Урок складається із декількох конкурсів. Дітей попереджають, що в ході змагання буде враховуватись активність кожного члена команди і всієї команди в цілому. Перемагає команда, яка набирає більшу кількість балів.

Уроки-мандрівки

Одним із найцікавіших нетрадиційних уроків упродовж усіх етапів вивчення матеріалу є уроки-мандрівки (урок – екскурсія, урок – марафон, урок – подорож).

Мета таких уроків: зацікавити всіх школярів; створити атмосферу невимушеності та веселий настрій у дітей; стимулювати до розвитку творчих задатків здобувачів освіти: кмітливості, логічного мислення, уяви; швидко орієнтуватися в особистих знаннях, використовувати їх на практиці.

Особливість цих занять полягає в тому, що їх можна проводити як в умовах класного приміщення (заочні мандрівки: урок-екскурс, урок-подорож, урок-«картинна галерея»), так і поза ним (очні мандрівки: урок-екскурсія, урок-марафон).

Ефективність такої нетрадиційної форми організації освітнього процесу здобувачів освіти залежить від підготовки вчителя та дітей до уроку. Спочатку треба визначити тему, мету, тип уроку-мандрівки, скласти логічну послідовність уроку, продумати організаційні заходи і шляхи підготовки школярів до уроку.

Уроки-сюжетні замальовки

На таких уроках, а саме урок – віночок, урок – казка, урок – гра, урок – картинна галерея, урок – фестиваль, урок – ранок) діти спостерігають, порівнюють,

класифікують предмети за певними ознаками, виконують аналіз і синтез, роблять узагальнення. Готуючись до заняття, педагог повинен чітко продумати послідовність ігрових дій, організацію учнів, тривалість гри, її контроль, підбиття підсумків та оцінку. Головні умови ефективності застосування уроків-сюжетних замаловок :

- органічне включення в освітній процес;
- захоплюючі назви;
- наявність справді ігрових елементів;
- обов'язковість правил, які не можна порушувати;
- емоційне ставлення самого педагога до ігрових дій.

Онлайн - уроки

Онлайн-навчання — найдоступніша форма опрацювання навчального матеріалу для оволодіння відповідними компетентностями та досягнення передбачених освітньою програмою результатів навчання.

Перед початком роботи бажано зробити онлайн-конференцію з учнями та їхніми батьками, обговорити форми співпраці та інші організаційні питання, скоординувати роботу всіх у зручному форматі.

Завдання вчителя — зробити матеріал максимально доступним, цікавим, наочним і таким, що стимулюватиме до розширення знань. Завжди більш виграшними є ілюстровані онлайн-уроки, що спонукають дитину до співтворчості, пошуку, перетворюють її на дослідника. Потрібно комбінувати невеликі теоретичні блоки з цікавими завданнями. Основний навчальний матеріал можна подавати, створюючи презентації в Power Point та демонструвати коротенькі відео. Захопити увагу дітей може вигаданий вами супергерой-помічник у ваших презентаціях, який щороку вноситиме родзинку в подання тем своїми коментарями та зауваженнями.

На практиці будуть помічними такі прийоми:

Онлайн-квач

Діти дуже уважно слухають одне одного, щоб не пропустити свою чергу. Починає вчитель: дає вправу на обчислення будь-кому з класу. Здобувач освіти озвучує

відповідь і далі має «заквачувати» наступним запитанням-прикладом однокласника.

Рефлексія за прочитаною книгою

Вчитель дає завдання дітям прочитати оповідання чи невелику книгу, озвучує дату презентації. У зазначений час школярі обговорюють прочитане. Під час уроку кожному здобувачу освіти для мінівиступу надається регламент до трьох хвилин. За цей час діти озвучують, які фрагменти їм сподобались і чому вони рекомендують (чи ні) прочитати цю книжку іншим.

Веселі паузи-руханки та «гнучкі» уроки

Дитина, яка більшу частину дня проводить біля екрана, рухатися має обов'язково. Тож дозвольте їм самостійно обрати плейліст для динамічних пауз-руханок — список композицій ви отримуєте заздалегідь, а потім щодня вмикаєте певний трек.

Віртуальні подорожі

Віртуальну подорож може здійснювати клас, а вчитель — керувати групою чи кількома групами «дослідників» і показувати цікаві пам'ятки, місця на цьому шляху за допомогою 3D-картинок і розворотів на 360°.

Навчальні екскурсії

Екскурсія - це така форма організації навчання, яка об'єднує освітній процес в закладі освіти з реальним життям і забезпечує здобувачам освіти через їх безпосередні спостереження знайомство з предметами і явищами в їх природному оточенні.

Екскурсії варто розглядати як організаційну форму навчання. Саме слово «екскурсія» (лат. «вибігаю») вказує на те, що навчальне заняття проводиться поза класом, чи закладом освіти, в природі, на виробництві, в музеї, на виставці тощо.

У сприйманні об'єктів екскурсій беруть участь різні органи чуттів. Це сприяє досконалішому вивченню спостережуваних предметів і явищ, а також розвитку самих органів чуттів.

Спілкування з природою викликає прагнення у дітей молодшого шкільного віку не тільки глибше пізнавати, а й охороняти, збагачувати її, виховує їхні

естетичні почуття і смаки. Під час екскурсії дитячий організм загартовується й зміцнюється фізично.

Природнича екскурсія – одна з форм організації навчального процесу, яка забезпечує ознайомлення учнів з реальними предметами і явищами в їх природному оточенні. Екскурсія має тісний логічний зв'язок з попередніми та наступними уроками. Але вона проводиться в іншій зовнішній та емоційній обстановці, ніж звичайний урок: серед природи, на виробництві, в музеї і т.д.

В системі уроків екскурсія виконує ряд важливих дидактичних функцій:

- реалізує принцип наочності навчання;
- підвищує науковість навчання і закріплює його зв'язок із життям, практикою;
- розширює технологічний кругозір здобувачів освіти;
- надається можливість спостерігати за реальним виробництвом і знайомитися з використанням наукових знань в будь-якому виробництві;

Екскурсії розширюють кругозір дітей, розвивають спостережливість, уміння бачити те, що раніше відбувалося поза їх увагою, виробляють практичні навички і вміння – орієнтування у просторі, визначення напрямку і швидкості течії річки, видів ґрунтів, рослин, тварин, формують уявлення про їх життя, живлення, значення та ін.

Екскурсії викликають у дітей інтерес і любов до природи, сприяють вихованню естетичних почуттів, бережливого ставлення до природи й до наслідків людської праці.

У початкових класах найчастіше проводяться екскурсії, які поєднують елементи ілюстративної і дослідницької екскурсій, коли вчитель пояснює окремі питання, а потім ставить перед учнями завдання, що виконуються ними самостійно.

Підготовка до екскурсій:

1. Розробка річного календарного плану, де зазначено екскурсії з кожної теми.
2. Визначення навчально-виховної мети кожної екскурсії.
3. Вибір місця екскурсії і попереднє ознайомлення з ним.
4. Ознайомлення дітей з метою і завданнями екскурсії, з правилами поведінки на екскурсії.

5. Підбір екскурсійного спорядження та інвентарю.
6. Визначення маршруту екскурсії.
7. Розробка розгорнутого плану екскурсії за схемою:

На місці екскурсії вчитель нагадує мету і завдання.

Під час екскурсії у дітей виникає багато запитань, які безпосередньо не стосуються теми екскурсії. У таких випадках треба давати правильні і зрозумілі пояснення, задовольняти їхню допитливість, заохочувати до спостережень, що розвиватиме інтерес до природи.

Після екскурсії обов'язково треба закріпити набуті знання, опрацювати зібраний матеріал. На наступному уроці вчитель підбиває підсумки екскурсії і пропонує учням зробити записи про свої враження від екскурсії.

Розділ 3. Розробки нестандартних уроків

3.1. Урок-казка. Українська мова. Буквар. "У лісовій школі." (1 клас)

ТЕМА. Звук [п], позначення його буквою «п» (пе). Удосконалення навичок звукового аналізу слів. Друкування букв, складів, слів.

МЕТА. ознайомити учнів з артикуляцією звука [п]; удосконалювати навички аналізу слова (звуко-буквений, звуко-складовий аналіз), складати речення за поданими словами; розвивати пам'ять, увагу, спостережливість, любов до рідного слова; збагачувати активний, пасивний словник учнів.

Очікувані результати навчання: аналізує звуковий склад слова(кількість складів, наголошений та ненаголошені склади, голосні та приголосні звуки); розрізняє головне і другорядне в тексті; пояснює роль ілюстрацій для глибшого розуміння змісту тексту; відповідає на запитання за змістом прочитаного.

ТИП УРОКУ. Урок засвоєння нових знань.

ФОРМИ І МЕТОДИ. «Мікрофон», «Світлофор», робота в групах, в парах.

ОБЛАДНАННЯ. Презентація до уроку, картки-розмальовки.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

— Любі діти, у наш клас
Завітали люди щирі.
Привітаймо в добрий час
Гостей посмішкою й миром.
Одне одному всміхніться,
зосередьтеся, зберіться.
В думці до небес зверніться.
Хай наука вам ведеться
Й на уроці все вдається.
Тож зручненько всі сідаємо
І у мандри вирушаємо.

— Діти, ви почули дзвоник. Він оголосив про початок уроку, але урок розпочався не тільки у нас, а й у лісовій школі. Де ми сьогодні і побуваємо. (Слайд № 1)

Ви не бачили ніколи,
Як звірята йшли до школи?
О! Про це цікаво знати...
Хочу всім вам розказати.

Звірі, як і людські діти,
Вміють плакати й радіти,
Вміють бігати, стрибати
Й хочуть все на світі знати.

— У цій школі навчаються різні лісові мешканці. А навчає їх... Здогадайтесь!

Загадка

Що воно за дивна птиця —

Світла денного боїться.

Дзьоб гачком, великі очі,

І не спиться їй щоночі.

Ух-ху-ху — кричить вона.

Відгадали? Це — ... (сова). (Слайд № 2)

— Сьогодні Сова поставила перед своїми школяриками складні завдання. І у них нічого не виходить. Давайте спробуємо їм допомогти. А за це вони даруватимуть нам свої смайлики з усмішками.

II. Вивчення нового матеріалу.

1. Артикуляція звуку [п].

— Діти, спочатку до нас завітав із «Лісової школи» Зайчик. Уважно послухайте казочку і ви дізнаєтесь з якою буквою і звуком будуть ознайомлюватись звірі у лісовій школі.

Казка (Слайд № 3)

Сидів одного разу Язичок у хатці й став вихвалитися:

— Я вмю співати пісні тихо, без голосу, і дзвінко, з голосом. Який я розумний!

Скільки пісень уже знаю!

Почули це Губки, розсердилися на нього й кажуть:

— Ось як! Тільки ти такий розумний! Тільки ти вмєш співати пісні? Спробуй но заспівати без нас пісеньку курчаток.

Як не старався Язичок, нічого у нього без Губок не виходило.

— Ото ж воно й є. Ніколи не хвалися, бо можеш обпектися.

— Навчіть мене пісеньки курчаток,— благав Язичок. Губки зімкнулися, пустили теплий вітерець і тихенько заспівали: п-п-пі.

—Діти давайте і ми спробуємо заспівати пісеньку курчаток.

—Молодці! За це ви отримуєте веселого смайлика від Зайчика.

2. Вправи на розвиток фонематичного сприймання:

а) розгляд предметних малюнків, називання зображуваного, визначення місця знаходження [п]: півник, папуга, підсніжники, перець, помідор. (Слайд № 4)

- А тепер завдання від Жабки. Розгляньте і назвіть малюнки.
 - Який перший звук ми чуємо у цих словах?
 - Молодці! За це ви отримуєте усміхненого смайлика від Жабки.
- б) вивчення скоромовки. (Слайд № 5)

- Діти, на уроках ми з вами вивчали багато чистомовок, скоромовок. Пригадайте які скоромовки ми вивчали.
- Наступне завдання нам підготували пташки. Потрібно допомогти їм вивчити скоромовку.

У садочку у Пилипа виросла висока липа.

М. Татарчук

- Молодці! пташки вам дарують веселого смайлика.

3. Робота з загадками. Звуковий аналіз слів.

- Наступним до нас завітав Їжачок. Допоможіть йому розгадати загадки.

1. На дворі і на току —
Скрізь луна :»Ку-ку-рі-ку!»
Гордо птах цей походжає,
Дуже пишний хвостик має,
Шпори, гребінець чарівний...
Що за птах цей, дітки? ...*(Півень)*.
2. В нього восьмеро очей,
Ніжки від самих плечей.
З павутинки робить сітку:
Восени, зимою, влітку...*(Павук)*

—Вам потрібно скласти звукові моделі слів-відгадок. *(Слайд №6)*

4. Складання речень зі словами-відгадками.

— Спробуйте з цими словами скласти речення.

(Діти отримують смайлика).

5. Читання складової таблиці. *(Слайд №7)*

—А ось і Ведмедик просить вашої допомоги прочитати складові таблиці. Допоможемо йому?*(Діти отримують смайлик).*

6. Ознайомлення з буквою «пе». *(Слайд №8)*

- А зараз вам проведе урок учитель Лісової школи – Мудра Сова.

7. Характеристика звука [п]. *(Слайд №9)*

— Діти, яку букву ми будемо сьогодні вивчати?

— Так, це буква «пе». А який це звук? Дайте йому характеристику.
(Приголосний, твердий, глухий)

— Діти, цей звук буває інколи пом'якшеним перед [і], як у словах «півень», «пінгвін», «північ», «піна».

8. Гра «Впіймай звук».

— А ось прийшла Білочка. Вона дуже любить грати цікаві ігри і хоче пограти з вами у гру «Впіймай звук».

(Вчитель читає слова — діти плескають у долоні). *(Слайд №10)*

ПереПілка - гарна Птиця,
Та вона хлоп'ят боїться.
А хлоп'ята - візьмуть гілку

І лякають ПереПілку.
Не Потрібно так лякати
В неї П'ять ПереПелят.

(Діти отримують смайлик).

9. На що схожа буква «пе» (Слайд №11)

— Діти, подивіться, до нас прийшов Вовк. У нього дуже цікаве завдання. Йому потрібно допомогти сказати на що схожа буква «пе» і зробити подарунок. Тому, що сьогодні велике свято – день народження букви П. Давайте приготуємо їй подарунок. Кожен одягне букву П у гарне вбрання. *(Діти отримують смайлик).*

10. Робота з Букварем на с. 42.

а) Розгляд букви та малюнків поряд.

— Наступні завдання для вас підготувала сама Сова.

— Роздивіться ще раз букву «п».

— Покажіть, чи правильно складено звукову схему слова «парк».

— Знайдіть букви П і п у рядку.

б) Читання складів.

в) Робота над ілюстрацією.

— Що тут відбувається? У назвах яких предметів є звук «п». Послухайте слова. Знайдіть ці предмети на малюнку.

г) Читання слів у третьому завданні.

— Прочитайте слова (я вам, ви — мені).

д) Читання слів мовчки.

ж) Читання слів «буксиром».

— Молодці! З цими завданнями ви впоралися добре. Отримуєте три смайлика.

(Діти отримують смайлика).

11. Фізкультхвилинка. (Слайд №12)

12. Гра «Букви загубились». (Слайд №13)

— До нас прийшла Лисичка. Хтось наробив їй лиха і забрав букви. Нам необхідно допомогти відгадати, які букви загубилися і прочитати слова.

а) На слайді:

.асіка, ла.ка, .оліна, са.ка, .илка, .алка; *(Діти отримують смайлики).*

13. Робота в зошиті

14. Гра «Магазин». (Слайд №14)

— Ось і мишка. Вона підготувала наступне завдання. Діти, ви любите ходити до магазину іграшок? Назвіть іграшки із звуком [п], які б ви хотіли купити.

(Півник, мавпенятко, Попелюшка, поїзд, пароплав, ...)

— Які овочі і фрукти може купити мама, в яких є звук [п]. Назвіть їх.

(Помідор, перець, капуста, картопля, полуниця, персик.)

15. Потішки. (Слайд №15)

Простував Петрусь пішки полем.

Перепинило Петруся перекотиполе.

Перепинило, постояло, подивилося.

Потім повз Петруся прудко покотилося,

Петрусь перепудився, перелякався...

Перетремтів. Поміркував. Повагався...

Потім помчав підстрибцем полем —
Перелякувати перекотиполе.

О. Павленко

- Спробуйте скласти речення, в якому кожне слово починається звуком [п].
(Привітний, правильний Петрусь і пречудова людина!)
- Запропонуйте таке завдання вдома своїм рідним.

IV. Підсумок уроку. Рефлексія.

а) Гра «Мікрофон»

- Яку літеру ви вивчили на уроці? Які звуки вона позначає?
- Чи здійснились ваші надії?
- Чи був урок цікавим? Вправа «Світлофор».
- Чи зможете ви прочитати виразно і гарно текст із Букварика своїм батькам?
- Покажіть, який настрій у вас зараз. Для цього візьміть смайлики і намалюйте його з посмішкою чи сумне.
- Мудра Сова дуже дякує вам за роботу, за ваші знання і просить іще завітати до лісової школи.
- Погляньте, скільки у вас смайликів! Кожен отримує від Мудрої Сови за плідну працю усміхненого смайлика і розмальовку. Молодці!
- Дякую за урок.

3.2. Інтегрований урок з математики, курсу «Я досліджую світ» і «Технології дизайну» (2 клас).

ТЕМА. Закріплення вмінь знаходити невідомі компоненти дій додавання і віднімання. Розвиток логічного мислення. Ознаки осені. Колективна аплікація «Осінній дуб».

МЕТА. Закріпити вміння знаходити невідомі компоненти дій додавання і віднімання, удосконалювати навички усних обчислень, вправлятися в розв'язуванні задач. Розвивати зв'язне мовлення і чітку звуко вимову на матеріалі усних відповідей; розвивати дрібну моторику рук при роботі з папером. Виховувати вміння відстоювати свою думку, працювати колективно, формувати життєві компетентності.

Очікувані результати. розуміють суть арифметичних дій додавання і віднімання; знають назви компонентів і результатів арифметичних дій віднімання і додавання; розуміють, що невідоме зменшуваче знаходять дією додавання, а невідомий від'ємник – дією віднімання; аналізують короткий запис задачі, складають задачі за коротким записом; обчислюють значення виразів на 1–2 дії; відновлюють знаки арифметичних дій і числа в правильних (істинних) рівностях. Сприймають монологічне висловлювання; висловлюють свої думки і почуття з приводу ознак осені; уважно вислуховують думку співрозмовника, висловлюють свій погляд, шануючи гідність інших.

ТИП УРОКУ. Урок узагальнення знань.

ФОРМИ І МЕТОДИ. «Асоціативний куш», «Крісло автора», робота в парах, колективна робота.

ОБЛАДНАННЯ. Презентація, роздатковий матеріал – листочки з виразами, аплікація дуба, корзинки з набором для аплікації, Lego.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу. "Психологічна настанова". (Слайд №1).

- Усміхніться один одному, подумки побажайте успіхів на цілий день. Для того, щоб впоратися на уроці з завданнями, будьте старанними і слухняними. Наш девіз уроку:

Не просто слухати, а чути.

Не просто дивитися, а бачити.

Не просто відповідати, а міркувати.

Дружно і плідно працювати.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Технологія «Крісло автора».

- Пропоную Юстинці сьогодні зайняти авторське крісло. А вам свої робочі місця.

- Я – осінь. Люблю змінювати все довкола. Дні роблю короткими, а ночі - довгими. З моїм приходом температура повітря знижується. Ранки можуть бути туманними. Дмуть холодні вітри, частіше йдуть дощі. Птахи відлітають у теплі краї. Я – чарівниця, одягаю дерева в різнокольорові шати. Але приходить час, коли від мого подиху листочки поволі опадають на землю.

- Чому так відбувається?

- Дякую, Юстинко, займи своє робоче місце.

- Ото ж головною окрасою осені є різнобарвне листя.

2. Усні обчислення.

Перед тим, як починати,

Треба розум тренувати,
Швидко й точно рахувати.

а) Усні обчислення в межах 20 використовуючи Lego. (Слайд №2)

$8 + 8 =$
$4 + 9 =$
$6 + 9 =$
$11 + 5 =$

$5 + 9 =$
$12 + 5 =$
$11 + 4 =$
$2 + 14 =$

б) Скаладання та обчислення виразів на знаходження різниці

Пригадаємо :

- Як називаються числа при відніманні?
- Як називається результат дії додавання?
- Розв'яжемо вирази :

До різниці чисел 4 і 2 додати 6 (8)

Від 10 відняти різницю чисел 3 і 3 (4)

До різниці чисел 10 і 3 додати 4 (11)

3. Каліграфічна хвилинка з логічним навантаженням. (Слайд №3)

КАЛІГРАФІЧНА ХВИЛИНКА
- Яке число заховалося у слові?

Сім'я Відвага

Стовбур

Сорока Родина

Трикутник

- Уважно прочитайте слова і знайдіть цифри які заховалися в них. (7, 2, 100, 40, 1, 3). Запишіть числа в зошит каліграфічно.

III. Повідомлення теми і мети уроку.

- Тема нашого уроку «Математичний листопад». Сьогодні у нас незвичайний урок, на ньому буде і мандрівка осіннім лісом, і робота з виразами і задачею, і навіть колективна аплікація!

1. Бесіда.

- Який сьогодні день, число, місяць і яка погода за вікном? Яка температура повітря за вікном? А в класі? Де тепліше і на скільки? Який зараз місяць? А чому його так назвали? Чому відбувається таке явище в природі? Які кольори осені?

2. Метод «Асоціативний кущ». Осінь. (Слайд №4)

3. Прислів'я і приказки про осінь і осінні місяці.

Весна красна квітами, а осінь – плодами.

Восени і горобець багатий.

Вересень пахне яблуками, а жовтень – капустою.

Жовтень ходить по краю, та виганяє пташок з гаю.

Листопад зимі ворота відчиняє.

Листопадовий день, що заячий хвіст.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Робота з підручником (с. 51, 52)

Завдання 1. Відгадай числа за їх розповіддю про себе.

- Якщо додати до мене 12, то я стану 17. ($17-12=5$)
- Якщо відняти від мене 12, то я стану 17. ($12+17=29$)

Завдання 2. Дівчатка збираються до лісу.

Задачі розв'язати і записати в зошит.

1. $6+13=19$ (скл.)

2. $25-14=11$ (с.)

3. $36-13=23$ (гр.)

Завдання 3. Робота в парі.

- Обчислити і записати кругові приклади в зошит.

Завдання 4. Самостійна робота.

2. Відео фізкультхвилинка. (Слайд №5)

3. Робота з роздатковим матеріалом.

- По дорозі до школи я назбирала красивих осінніх листочків, а на них є цифри.

Вам потрібно скласти і записати вирази на 2 дії так, щоб при обчисленні утворилося одноцифрове число. (Слайд №6)

$8-6+1=2$

$9-5+3=7$

$7+4-2=9$

4. Актуалізація знань про породи дерев.

Гра «З якого дерева листочок?» Пригадайте, які породи дерев ви знаєте. Назвіть. Зверніть увагу на свої листочки, вони однакові, чи різні? Прикріпіть листки до потрібного дерева.

ЯЛИНКА

ДУБ

БЕРЕЗА

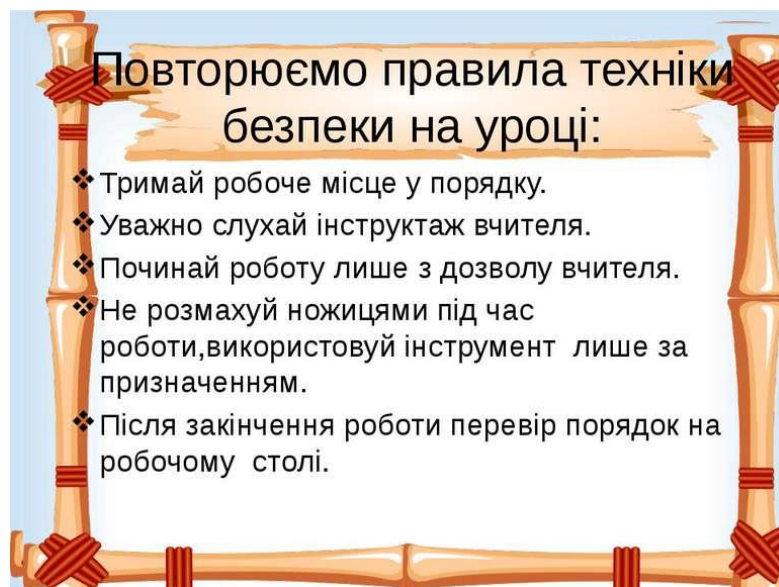
КАШТАН

Проблемне питання: Чому нема жодного листочка біля таблички ЯЛИНКА?

5. Колективна аплікація.

Інструктаж з ТБ.

Роздати індивідуальні коробочки з набором: ножиці, заготовки паперу різного кольору, шаблон, олівець, клей, серветка. (Слайд №7)

Послідовність виконання роботи:

- 1.Складаємо заготовку навпіл.
- 2.Обводимо шаблон.
- 3.Вирізаємо.
- 4.Мажемо клеєм.

5.Клеїмо свій листочок на дерево. (Слайд №8)

Індивідуальна робота з окремими учнями.

IV. Заклучна частина. Рефлексія.

- Чи сподобався вам урок? Що саме сподобалось?
- Чи досягли ми очікуваних результатів?
- Як називаються осінні місяці?
- Як називаємо числа при додаванні?
- Як називаємо числа при відніманні?
- Де виникли труднощі?
- Чи зможете вдома показати батькам, як виготовити листочка?

Формувальне оцінювання.

Самооцінювання учнів.

- Прошу в зошитах намалювати сходинки оцінювання.
- Намалюйте себе на тій сходинці, на яку ви піднялися.

Дякую дітям за урок.

3.3. Урок-онлайн. Мистецтво (3 клас)

ТЕМА. Писанкарство на Україні.

МЕТА. Розповісти учням про звичаї та обряди святкування Великодня; ознайомити з історією писанки, роботою народних майстрів. Ознайомити учнів з різними видами розфарбованих яєць: писанки, крапанки, крашанки, мальованки, дряпанки, Вчити малювати писанки, використовуючи різноманітний

орнамент (геометричний, рослинний, тваринний). Розвивати любов до прекрасного. Виховувати старанність, акуратність.

Очікувані результати. Цікавляться українськими звичаями. Висловлюють власні думки і почуття з приводу почутого і побаченого. Створюють візерунки різними способами; розрізняють основні символи у розписі писанок; діють за запропонованим поетапним виконанням роботи вчителем. Самовиражаються через художньо-творчу діяльність. Роботи виконують старанно і акуратно. Надають допомогу тим, хто її потребує, і висловлюють вдячність за підтримку.

ТИП УРОКУ. Урок засвоєння нових знань.

ФОРМИ І МЕТОДИ. «Асоціативний куш», «Крісло автора», віртуальна подорож.

ОБЛАДНАННЯ. Презентація, гуашеві фарби, пензлики, писаки.

Хід уроку

I. Організаційна частина. (Слайд №1)

II. Ознайомлення з темою і завданням уроку.

1. Відгадування загадки.

- Відгадаєте загадку:

Я уродилась, була біленька,
А тепер я вся рябенька.
Мені замалювали бочки –
У жовті, і червоні, і білі квіточки.

Лежу на столі коло круглої паски,
Моргаю до сиру, тулюсь до ковбаски,
До хрону, до масла, до бабки сміюся....
Ану відгадайте, як же я звуся? (Писанка) (Слайд №2)

Так, це писанка. Тема сьогоднішнього уроку “Писанкарство на Україні”. Ми повинні навчитись малювати писанки, використовуючи різноманітний орнаменти (геометричний, рослинний, тваринний).

2. Метод «Асоціативний кущ»

- Які асоціації у вас зі словом «писанка»? (Слайд №3)

III. Робота над темою уроку.

3. Вступна бесіда.

- Одним з найбільших і найцікавіших християнських свят є, безперечно, Великдень. Здебільшого він припадає на квітень. Це світле свято Христового

Воскресіння. За тиждень до Великодніх свят святкують Вербну неділю. Традиційно в суботу хлопчики і дівчатка заготовляли вербові гілочки і приносили до церкви. У неділю священник святив їх, і люди брали додому. Повернувшись з відправи, батьки символічно «били» дітей і приказували. Що?

2. Технологія «Крісло автора».

- Пропоную Юрчику сьогодні зайняти авторське крісло і назвати поговорку.

Не я б'ю - верба б'є,
За тиждень - Великдень.
Недалечко червоне яєчко.
Будь здоровий, як вода,
А багатий, як земля!
А красивий, як весна!

- У народі існує таке прислів'я: «Великдень - славне свято, та без писанки не обійдеться».

- Послухайте легенду звідки взяли писанки.

Звідки взяли писанки.

(легенда)

Як Христа вели на муки,	Наскладав у кошелю,
Хрест дали йому у руки,	Ніс до міста їх продати,
І, зітхаючи о Бозі,	Щоб на сіль і хлібець мати.
Хрест той ніс він по дорозі	А хлопчина каже: «Тату,
У скорботі і напрузі...	В Бога матимеш зарплату
Десь його поділись друзі,	І доступиш в раю чести
А сторожа навкруги –	Як поможеш хрест той нести.»
Все кати і вороги.	І послухав він дитини,
Але ось прийшов з гостинцем	Та й поніс той хрест на спині,
З своїм хлопчиком - мізинцем	Облегшив Христовий біль,
Чоловік марний, убогий,	А синок поніс кошіль.
Та й вступається з дороги.	На Голгофі Хрест лишає
Він узяв яєць в торбинку,	І до міста повертає:

Хоче яйці ті продати.
В кошик глянув: «Рідна мати!
Замість яєчок біленьких
Сотня писанок пишненьких.»
Всі радіють - Чудо! Диво!
І купують радо й живо.
За хвилину розкупили

Й дуже гарно заплатили.
А син каже: «Це дав Бог,
Бо Христові допоміг».
На весь світ, і в селі, і в місті,
Люди писанки писали,
Боготворця величали.
(Ю. Шкрумеляк).

- Сподобалась вам легенда? Що здивувало чоловіка і сина, коли вони глянули в кошик?

- Як ви думаєте, хто їм допоміг? Чому?

- З того часу, доброю традицією стало, протягом останнього тижня готувати смачні паски, і обов'язково, фарбувати яйця, розписувати: писанки, крапанки, крашанки, мальованки, дряпанки. (Слайд №4)

Учень 1. Українська писанка —
Як дитяча пісенька,
Як бабусина казка,
Як матусина ласка.
Сяду собі скраєчку
І розмалюю яєчко:
Хрестик, зоря, віконце —
Встане воно, мов сонце.

Учень 2.

Яечко — розмальоване, барвисте,
Ним тішиться і старець, і дитя,
Творіння людських рук святе і чисте,
Маленький символ нашого життя.

Учень 3.

Творіння Божої краси у мить натхнення,
Весна... Великдень... Боже Воскресіння...
І писанка — як серця одкровення,
Як Боже й людське трепетне творення.

Учень 4.

Вкраїнська писанка проміниться життям,
Великдень славить перед цілим світом,
Співзвучного весни серцебиття
В ній оживають трави, птахи, квіти.

3. Словникова робота. (Слайд №5).

- Залежно від місцевих традицій, техніки оздоблення розфарбовані яйця мають такі назви:

«Писанка» — коли орнамент наносять на білу поверхню яйця розтопленим воском за допомогою писака.

Крапанка - яйце, розмальоване кольоровими плямами на тлі чорного, зеленого або якого іншого кольору.

Крашанка - яйце, пофарбоване одним суцільним кольором.

Мальованка - яйце, розмальоване довільно пензлем від руки.

Дряпанка - коли на поверхні пофарбованого яйця одним кольором роблять за допомогою металевого вістря найрізноманітніші ажурні орнаменти.

В Україні писанки розмальовували в п'ятницю перед Великоднем, їх писали переважно дівчата або жінки (це традиційно жіноча робота). Виготовляти писанку могла лише та дівчина чи жінка, яка перед святами не сварилася і не гнівалася ні на кого. Вони обов'язково умивалися, одягали чисту одягу та молилися. Писанкарки використовували воду лише зі снігу. Під час роботи не можна було згадувати померлих, аби не нашкодити тому, хто отримає писанку.

Для цього виду художньої діяльності потрібно мати курячі яйця та природні барвники. Колись досвідчені писанкарки намагалися зібрати від трьох до дев'яти яєць від курки-первістки. їх розбивали об живе дерево і на жовтках замішували фарбу. Писанки, мальовані такими фарбами, виглядали особливо ніжними. Жовту фарбу виварювали з кори дикої квасної яблуні, зелену — з луски молодого соняшника, темно-коричневу — з кори дуба, а фіалкову — з чорної вільхи.

Кожний район чи етнографічна зона України мають свої неповторні типи узорів чи кольорів писанок. Кожен колір має свою символіку. (Слайд №6).

- **Червона** писанка означає радість життя і любов, для молоді — це надія на одруження.
- **Жовта** — уособлює місяць і зорі, а в господарстві – урожай.
- **Блакитна** — небо, повітря, простір (в магічному значенні — здоров'я).

- **Зелена** — весну, воскресіння природи, багатство рослинного і тваринного світу.
- **Чорна і біла** - ушанування душ померлих, подяка ангелові за охорону від лихих сил.

Сполучення кількох кольорів в узорах орнаменту писанки символізує родинне благополуччя, мир, любов, успіх.

У Великодню неділю вранці після всеношної відправи один з одним віталися лише такими словами: «Христос воскрес!» На це потрібно відповідати: «Воістину воскрес!» За давнім звичаєм на святковий сніданок мала зібратися вся родина

Найперше яйце — за легендою — мало всередині не жовток з білком, а зародок цілого світу. З тієї хвилини, коли на яйце наносився орнамент, воно переставало бути простим яйцем, а ставало святою писанкою. Бо ж були ці орнаменти не просто малюнками, а таємничими знаками, пов'язаними з магічними обрядами. (Демонструю.) Кожна писанка вимагала неабиякої майстерності, вміння й посидючості.

Візерунок на писанках буває здебільшого геометричний та рослинний. Але трапляється й зображення людини, оленя, коня, півня або ще якоїсь птахи.

У кожному регіоні України певний вид орнаментики. Це ж стосується й колірної гами. Приміром, для Прикарпаття характерні жовті, червоні і чорні барви. На Чернігівщині побутують червоні, чорні та білі кольори. На Полтавщині — жовті, світло-зелені, білі; на тлі цих барв наносять розпис яскравими фарбами.

4. Віртуальна подорож.

- Діти, ви любите подорожувати? (Так)

- Уявіть собі, що ми з вами потрапили в місто Івано-Франківськ. Як ви думаєте, чому саме туди?

- Ми потрапили в Коломийський музей писанок - унікальний і єдиний в Україні. На початку свого існування він був розміщений у Благовіщенській церкві й мав у своїх фондах всього 22 писанки з Космача. Сьогодні експозиція налічує 2616 одиниць з усієї України і зарубіжжя. Перші експонати датуються тридцятими роками нинішнього століття. Це справді унікально, адже зберігати писанки - виріб із сирого

яйця - протягом півстоліття і більше не так уже й просто.

- Давайте подивимося, які бувають писанки з різноманітними візерунками.

5. Перегляд відео екскурсії в музеї. (Слайд №7)

Перейти за посиланням. <https://www.youtube.com/watch?v=lWQlhxxP9fU>

- Сподобалось вам подорожувати? (Так).Зараз ми з вами потрапимо у майстерню де розписують писанки.

- Придивіться до жінок, які розмальовують писанки. (Вчитель показує ілюстрації). Вони одягнені в український національний одяг. У руках у них яйце і писак, яким писанкарки малюють візерунки. Писанки найчастіше двобарвні, їх виготовляти дуже просто. Насамперед наносять на яйце віск. Для цього його розплавлюють і писалом (паличкою з кулькою на кінці) наносять на поверхню яйця узор у вигляді зірочок, сонечок, колосочків, листочків... Яйце забарвлюють у зелений чи червоний колір, а там, де був віск, залишається білий колір. Віск знімають, опустивши яйце у теплу воду.

- Уявіть собі, що вам дали можливість у майстерні намалювати писанку. Хто буде старатися і намалює найкрасивішу писанку, то ця писанка буде знаходитись у музеї.

6. Поетапне виконання роботи вчителем.

Пам'ятка №1

Крашанка, обкладена рослинами.

1. Яйце опустити на декілька хвилин у слабкий розчин оцту.

2. Просушити.
3. Яйце обкласти натуральним листям (петрушка, деревій).
4. Тимчасово закріпити листя ниткою або марлею.
5. Занурити у відвар з барвниками.
6. Варити 5—10 хвилини.
7. Обрізати нитки (марлю), зняти листок.

Пам'ятка № 2

Крапанка.

1. Яйце опустити на декілька хвилин у слабкий розчин оцту. Потім зварити.
2. Просушити.
3. У невеликій мисочці (найкраще в череп'яній)
4. Підігріти віск (бджолиний), щоб він був рідкий, але не кипів.
5. Голку, вставлену гострим кінцем у корок, занурюють у віск, і крапають на яйце.
6. Утворити орнамент.
7. Занурити яйце у гарячу барвникову воду.
8. Обережно зняти віск шматиною.

Пам'ятка № 3 Дряпанка (шкрябанка).

1. Яйце зварити (5—10 хв.) в темному барвнику (вишневий, фіолетовий, темно-зелений).
2. На висушену шкаралупу нанести простим олівцем малюнок.
3. Голкою, шилом або кінчиком ножа вишкрябати нанесений попередньо орнамент. (Обережно, щоб яйце не розколоти).

Пам'ятка № 4

Писанка.

1. Яйце опустити на декілька хвилин у слабкий розчин оцту. Зварити.
2. Просушити.
3. Писачком на яйце нанести візерунок з розтопленого воску.
4. Занурити яйце в гарячу барвникову воду.
5. Обережно зняти віск шматиною.
6. Дати писанці добре висохнути.

В основі розпису писанок лежать прийоми вільного живописного малювання пензлем різноманітних геометричних чи рослинних орнаментів.

Якщо хтось вирішив розписувати писанку рослинним орнаментом, то спочатку потренуйтеся в малюванні хвилястої лінії - стеблинки. При цьому пензлик тримайте вертикально. Малюйте кінчиком пензля. Старайтесь, щоб у вас виходила досить тонка лінія. Перед тим, як малювати квіти поставте серединки (тичком) майбутніх квітів. Навколо них примокайте пензликом, тримаючи його «до себе» або «від себе». Потім намалюйте листочки. Це будуть чарівні декоративні квіти, що прикрашатимуть вашу писанку.

Якщо будете розмальовувати свою писанку геометричним орнаментом який складається з різних фігур: трикутників, ромбів, квадратів та ін., також, малюйте кінчиком пензля, тримаючи його вертикально, щоб виходили тонкі лінії. Малюйте вільно і стежте за тим, аби форми фігур були гарні, виразні і не великі.

7. Практична діяльність учнів. (Слайд №8)

Практична діяльність учнів.

1. Розфарбувати ескіз писанки.
2. Презентувати свою писанку.
3. Пояснити, значення символів та кольорів на писанці.

Ще раз роздивіться зразки візерунків на писанках та поміркуйте над тим, як вони розташовані та ж узгоджуються з овальною формою яйця. Придумайте свій візерунок і починайте працювати.

Під час практичної роботи учнів грає спокійна музика.

При потребі вчитель допомагає окремим учням.

8. Фізкультхвилинка. (Слайд №9)

Посилання <https://www.youtube.com/watch?v=EiIcfspBzfQ>

9. Продовження практичної діяльності учнів.

III. Підсумок уроку. Рефлексія.

- Ось і наша віртуальна подорож закінчилась.
- Чи сподобався вам подорож?
- Що запам'яталось найбільше?
- Як називаються писанки за технікою виконання? (Крапанки, писанки, крашанки, мальованки, дряпанки.)
- Якого кольору бувають крашанки?
- Що символізує червоний колір крашанки? (Радість життя і любов.)
- Які труднощі були?

Перегляд малюнків. Демонстрування дитячих робіт. Самооцінювання.

3.4. Бінарний урок-подорож з української мови та курсу «Я досліджую світ» (4 клас)

ТЕМА. Повторення вивченого про дієслово. Тварини лісу.

МЕТА. Повторити, закріпити і узагальнити знання учнів про дієслово як частину мови та його граматичні категорії; поглиблювати знання учнів про тварин лісу; звернути увагу дітей на їх зовнішній вигляд, спосіб живлення; повторити правила поведінки в лісі; розвивати мовлення, мислення, увагу, пам'ять, кмітливість; удосконалювати вміння ставити до слів питання і визначати частину мови, час дієслів, вміння красиво і правильно писати, вибирати на слух з тексту дієслова; підтримувати інтерес до вивчення

рідної мови і показати її зв'язок з іншими науками; виховувати екологічну культуру, гуманне і шанобливе ставлення до тварин.

Очікувані результати. Визначають роль дієслова в реченні, встановлюють зв'язок дієслова з іншими частинами мови; доводять власну думку; продуктивно працюють в парах, групах, виявляють ініціативу: зберігають доброзичливі відносини, взаємоконтроль і взаємодопомогу; вміють аргументувати і висловлювати думки в ході колективного обговорення; уміють орієнтуватися в здобутих знаннях, здійснюють аналіз своєї діяльності;

ТИП УРОКУ. Узагальнення знань.

ФОРМИ І МЕТОДИ. «Асоціативний куш», «Кубування», «Вільне письмо», «Сенкан», «Порушена послідовність», робота в групах, в парах, «Вільне письмо», діалог.

ОБЛАДНАННЯ. Презентація до уроку.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

Продзвенів уже дзвінок,
починається урок.
Приготуйте без мороки
Все, що треба до уроку.
Книжку, зошит, ручку, олівці.
Приготувались? Молодці!
Все у нас уже на місці,
залишилось тільки сісти!
Сядьте, дітки, всі гарненько,
Руки покладіть рівненько.
Голову вище підніміть,
Плечі свої розведіть.
Всі на мене подивіться,
і приємно посміхніться!

- Давайте пригадаємо, яке сьогодні число? Який місяць по порядку? Який день? Яка погода? Чому зараз на вулиці саме така погода? (Тому що скоро закінчиться весна і почнеться літо).

- Так, зараз на вулиці справжня весна, все навкруг зеленіє, цвіте. А з приходом весни в усіх людей з'являється чудовий настрій, гарні мрії на майбутнє.

А у вас сьогодні гарний настрій? Посміхніться один одному. А тепер скажіть добрі слова своїм товаришам, від яких приємно і радісно на серці. У своїй душі віднайдіть чарівне тепло, зігрійте тих, хто поруч з вами. Я сподіваюсь, що ми зможемо створити ситуацію успіху на уроці. Щоб наша спільна робота була успішною, пригадаємо правила уроку. (Слайд №1)

- Працювати ви будете сьогодні в групах. Кожна група обрала собі керівника і секретаря.

-Урок наш буде незвичайним. Ми проведемо його в Лісовій школі. І хоча на вулиці вже весна і ми з нетерпінням чекаємо літніх канікул, а в Лісовій школі заняття тільки розпочинаються. Лісові мешканці запрошують нас до себе в гості.

-Коли ви відгадаєте загадку, то дізнаєтесь на чому ми поїдемо.

Загадка

Що за чудо – довгий дім,
Пасажири є у нім.

Все взуття його з резини,
А харчується бензином. (Автобус)
(Слайд №2)

-Ми поїдемо автобусом. Але пам'ятайте, що ліс – домівка для багатьох тварин. Як потрібно поводитись у лісі? (Не галасувати, не кричати, щоб не турбувати мешканців лісу.)

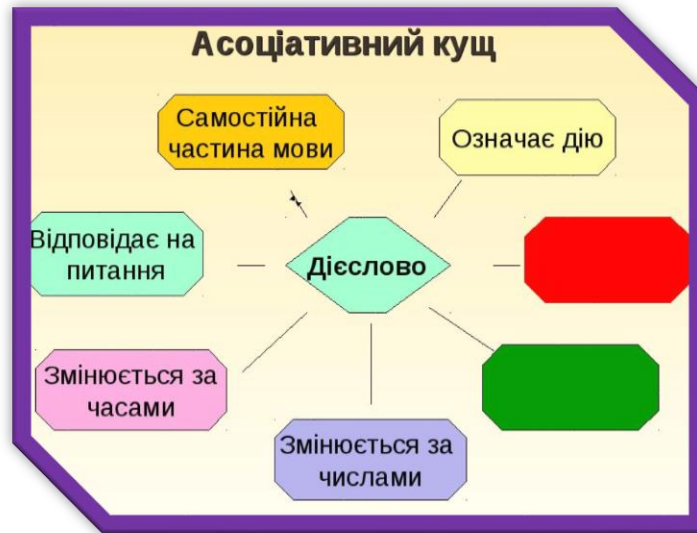
II. Перевірка домашнього завдання.

1. Щоб наш автобус рушив, треба придбати квитки, виконавши декілька завдань. В цьому нам допоможе те, як ви виконали домашнє завдання. Що було задано? (Вправа 254).

- До якого українського імені подібне ім'я молдавського хлопчика Мітру? (Дмитро.)
- Які дієслова в тексті ви знайшли і підкреслили?
- Прочитайте продовження розповіді, яке ви дописали.
- Ви дізнались, які квіти найбільше подобаються вашій мамі?

2. Завдання.

Давайте складемо асоціативний куц „Дієслово”. Для цього пригадайте все, що ми вивчали про цю частину мови. (Слайд №3)

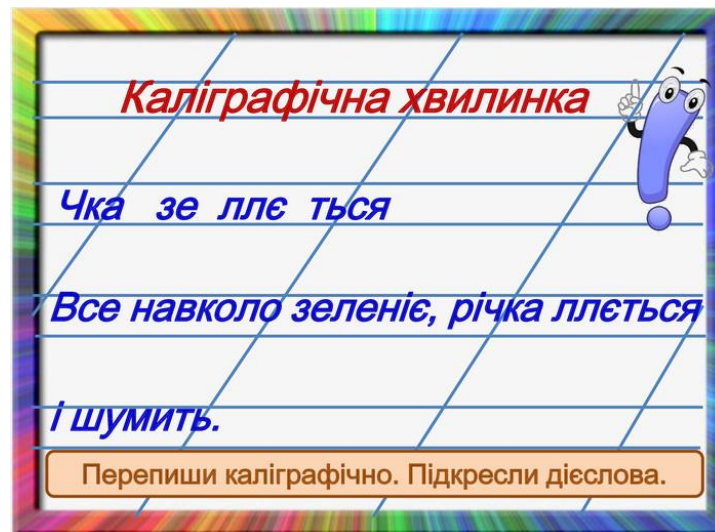
-Так що ж таке дієслово? Дайте визначення.

-Молодці! Нарешті все готове до початку подорожі. (Самоконтроль).

III. Актуалізація опорних знань.

1. Каліграфічна хвилинка.

- А тепер треба вибрати машиніста, який поведе наш поїзд. Машиністом буде той, хто красиво і правильно напише в зошиті число, „класна робота” і каліграфічне письмо. (Слайд №3)

2. Словниковий диктант.

- Коли ми говоримо про культуру письма людини, то на що звертаємо увагу, крім того, що написано красиво? (На грамотність, орфографію).

- Так, письмо повинно бути не тільки красивим, а й правильним. Сьогодні я вам пропоную словниковий диктант про ліс. (*Дерева, куці, дзьоб, колишуться, заєць, не руйнуйте, узлісся, весна*).
- Вам зрозумілі всі слова? Поясніть слово „узлісся”. (*Край лісу, де дерева вже не ростуть, але зустрічаються куці*.)
- Складіть усно речення зі словами „не руйнуйте”.
- Молодці! Із завданням впорались. (*Самоконтроль*).

IV. Оголошення теми і мети уроку.

-Швидко мчить наш автобус. Пролітають за вікном луки, ліси і поля. Дуже скоро ми потрапимо до Лісової школи. З її учнями ми будемо повторювати, закріплювати і узагальнювати набуті знання про дієслово як частину мови та його граматичні категорії, а також поглиблювати свої знання про тварин лісу. Тож нам треба дуже добре підготуватися до зустрічі з лісовими мешканцями, щоб показати свої знання. А щоб в дорозі ми не нудьгували, давайте проведемо дослідження і повторимо все, що ми вивчали про дієслово. Обирати собі тему дослідження кожна група буде за допомогою методу „Кубування”.

V. Повторення, закріплення і узагальнення набутих знань про дієслово.

1. Метод „Кубування” (робота в групах). *На сторонах куба написані номери, під якими розташувались теми досліджень. Кожна група обирає собі тему.*

- змінювання дієслів за часами;
- змінювання дієслів за родами;
- неозначена форма дієслова;
- написання не з дієсловами.

(Представник кожної групи презентує свої дослідження).

Рефлексія. Ви добре виконали свою роботу. А що саме допомогло вам провести свої дослідження? Тепер я впевнена, що ви готові до співпраці із звірятами. А наш автобус тим часом під’їжджає до кінцевої зупинки. (Самоконтроль).

2. Відео фізкультхвилинка. (Слайд №4)

-Подивіться, нас зустрічають учні Лісової школи. Давайте познайомимось з ними. (Учні відгадують загадки).

1. Цей маленький робітник
Змалку працювати звик,
Тягне мушок, соломинки
До великої хатинки,
Бо працює тяжко-важко
У мурашнику.... (Мурашка)
2. Куций хвостик, довгі вуса,
Я усіх, усіх боюся. (Заєць).
3. Пухнастий клубочок
Виліз на дубочок,
Жолуді зриває
І в дупло ховає. (Білка).
4. Хоч не шию я ніколи,
А голок завжди доволі. (Їжак).

Рефлексія. Молодці! Ви відгадали всі загадки. Звірята дуже задоволені. Але вони хочуть перевірити ваші знання і тому приготували вам завдання. А ще вони хочуть дізнатися, що ви знаєте про тварин лісу. Над цим завданням працювало наше довідкове бюро. Давайте дамо їм слово. І першою буде розповідь про їжачка. Вам треба уважно послухати текст і назвати дієслова, які ви почуєте.

3. Повідомлення про їжачків (розповідь учня).

Їжак невелика тварина. Його тіло вкрите голками, які надійно захищають їжака від ворогів. Живиться він комахами, їх личинками, червоними слимаками, мишами, зміями.

Люди часто приручають їжачків, але їм в приміщенні дуже погано. Тож нехай їжачок живе там, де йому визначено природою.

(Захищають, живиться, приручають, живе).

4. Метод "Порушена послідовність".

-Добре. А тепер подивимось, яке завдання пропонує нам їжачок. У вас на партах кольорові смужки. Протягом 2-х хвилин вам треба скласти речення з дієсловами, що записані на малюнках і записати ці речення на смужці. (Прийшла, прокинулись, пригріло, зазеленіла). Визначити рід дієслів.

-Прочитайте написане. Кому сподобались записані речення і чим саме? Утворити з речень текст. Подумайте, яким по порядку буде ваше речення. Придумайте до тексту заголовки. *(Самоконтроль).*

5. Часові форми дієслів. Робота з підручником.

- Молодці, їжачок задоволений виконанням завдання. А тепер подивимось, яке завдання пропонують руді мурашки. *(Дістати картку із завданням).*

- Для виконання їхнього завдання відкрийте підручники на с. 104 і знайдіть вправу 255.

- Що треба зробити в цій вправі?

- прочитати текст і зробити висновок з прочитаного;
- виписати з останнього абзацу дієслова в неозначеній формі;
- від поданих дієслів треба утворити дієслова в минулому, теперішньому і майбутньому часах. *(Робота біля дошки).*

Охороняти – охороняв, охороняє, охоронятиме;

спиняти – спиняв, спиняє, спинятиме;

- Молодці, із завданням впорались.
- А тепер послухаємо розповідь про мурашок і знайдемо в ній дієслова.

Часто в лісі під деревом можна зустріти велику купу хвої, гілок, листя. Це – мурашник, домівка мурашок.

Мурашки поїдають багатьох шкідників лісу, тому їх називають санітарами лісу. Рудих мурашок треба охороняти. Вони дуже корисні.

(Зустріти, поїдають, називають, охороняти). (Самоконтроль).

6. Неозначена форма дієслова. Гра „Голоси тварин”.

- А зараз подивимось, яке завдання у білочки. (Дістати картку із завданням).

Вона приготувала для вас гру „Голоси тварин”. Подивіться на слайд і назвіть тварин, які тут зображені. *(Слайд №5)*

(Кішка, коза, корова, собака). Які це тварини? (Свійські). Але раніше вони були дикими, жили в лісі, поки їх не приручила людина.

Послухайте завдання. Треба за зразком написати, як ці тварини подають голоси. Від написаних дієслів утворити дієслова в неозначеній формі.

Корова мукає – мукати;
 порося хрюкає – хрюкати;

кури кудкудачуть – кудкудакати;
качка крякає – крякати. (*Самоконтроль*).

7. Фізкультхвилинка.

- Молодці! Подивіться, до нашої білочки прибігли інші подружки і кличуть нас відпочити.

Лапки в боки, вгору вушка,
Скачуть білочки-подружки.
Раз, два, три, чотири, п'ять,
По гілках вони летять...

Кожен ранок на галяві
Спритно роблять вільні вправи.
Раз, два, три, чотири, п'ять,
Люблять білочки стрибать.

8. Повідомлення про білку. (Розповідь учня).

- Тепер, відпочивши, слухаємо розповідь про білку і знаходимо в ній дієслова.

Білка – справжній повітряний акробат. Завдяки чіпким кігтикам вона легко пересувається по деревах. Перестрибувати з дерева на дерево білці допомагає довгий пухнастий хвіст.

Живиться білка насінням хвойних дерев, жолудями, горіхами, грибами, ягодами. В Україні їх небагато, тому білок потрібно охороняти.

(Пересувається, перестрибувати, допомагає, живиться, охороняти).

9. Робота в парах.

- І ще залишилось нам опрацювати завдання, яке пропонує зайчик. Подивимось, що у нього в конверті? (Дістати картку).

- Прочитайте слова. (Непрацює, роз веселився, смієця, не забувайте, зліз, зпитав, дивиться, роздивився). Що вас здивувало? Випишіть дієслова в два стовпчики:

Було правильно - виправив

(Робота виконується самостійно, перевірка - в парах). (*Самоконтроль*).

10. Повідомлення про зайця. (Розповідь учня).

- Добре, із завданням упоралися всі. А тепер послухаємо розповідь про зайця і назвемо дієслова, які в ній почуємо.

На початку весни у зайців з'являються по 3-4 маленьких зайченят. В перші дні малюки нікуди не бігають, а ховаються в ямі під кущем, щоб їх не знайшла лисиця або інший хижий звір. Мати-зайчиха годує їх молоком, яке дуже поживне. Тому зайчиха може залишати своїх дітей на кілька днів. Живляться зайці рослинами.

(З'являються, не бігають, ховаються, не знайшла, годує, залишати, живляться).

VI. Підсумок уроку. Рефлексія.

- Швидко сплинув час подорожі, і нам треба повертатися додому. Ви дуже добре сьогодні працювали, і зараз я хочу перевірити, які вміння і навички ви набули на уроці. Для цього кожна група отримує завдання, яке повинна встигнути виконати за той час, поки наш автобус буде повертатися додому.

1 група – скласти правила поведінки в лісі, використовуючи правило написання не з дієсловами.

2 група – «вільне письмо» на тему «Чи потрібні українській мові дієслова?».

3 група – скласти сенкан «Дієслово».

4 група – скласти діалог «учитель – учень» на тему «Дієслово».
(Самоконтроль).

VII. Домашнє завдання.

6. Виконати вправу 213.

7. Скласти твір „Весна у лісі”, вживаючи дієслова.

VIII. Оцінювання учнів.

1. Оцінювання учнів керівниками груп.

2. Формувальне оцінювання.

Висновок

Завдання сучасної дидактики - створення відповідного навчального (освітнього) середовища, здатного забезпечити умови здобуття освіти, надання можливості кожній особистості реалізувати свої нахили, потреби та здібності; формування творчої, освіченої, всебічно розвиненої особистості, конкурентоспроможної в нових економічних умовах.

Отже, форма організації навчання є важливою дидактичною проблемою, яка безпосередньо впливає на результативний компонент навчального процесу. Вона тісно пов'язана з методами і засобами навчання, бо кінцевий результат визначається комплексом дидактичних умов, серед яких важливе місце посідають організаційні форми навчання. Проблема організаційних форм навчання є досить актуальною сьогодні. Вона ще остаточно не розв'язана. Основними напрямками вдосконалення організаційних форм навчання у дидактиці вважається модернізація змісту навчання, опрацювання та впровадження елементів індивідуалізації, технізації тощо. Беручи до уваги вищесказане, можна сказати, що вид нестандартного уроку залежить від дидактичних цілей уроку, способу його проведення, особливостей процесу навчання, його складових частин.

Таким чином, можна зробити висновки, а саме:

1. На сучасному етапі роботи школи в основу педагогічної практики кожного вчителя слід покласти, насамперед, творчий підхід.
2. Слід пам'ятати, що новації - це не самоціль: вони мусять бути педагогічно виправданими та відповідати основним вимогам навчання і виховання.
3. На уроці слід досягти органічного поєднання ігрової і навчальної форм діяльності.
4. Нетрадиційні заняття дозволяють урізноманітнювати форми і методи роботи на уроці, позбавлятися шаблонів, виховувати творчу особистість учня, розширюють функції вчителя, дають можливість враховувати специфіку певного матеріалу та індивідуальність кожного учня.
5. Використання нетрадиційних форм навчання сприяє формуванню пізнавальних інтересів учнів, діти безпосередньо беруть участь у педагогічному

процесі, результатом якого є оволодіння знаннями, вміннями та навичками.

6. Уміле поєднання традиційних і нетрадиційних форм роботи, використання вчителем таких занять у певній системі та досконале володіння методикою їх проведення забезпечують високу ефективність сучасних уроків.

Список використаних джерел:

1. Савченко О.Я. Сучасний урок в початкових класах. - К., 1997. - 256 с.
2. Фіцула М. М. Педагогіка: Навч. Посіб. – К.: Академвидав, 2007. – 560 с.
3. Печерська Е. Уроки різні та незвичайні // Рідна школа. - 1995. - № 4. - С.62-65.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К: Академвидавн, 2004 р.
5. Досяк І.М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій в початкових класах, Вид. гр. «Основа», 2007р.
6. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (зі змінами). – Тернопіль: Мандрівець, 2015. – 256с.